

ქართველი მეცენატი მეწარმეები Georgian entrepreneurs

ნანა ხარაიშვილი - ბიზნესის მართვის ფაკულტეტი, საქართველოს
ეროვნული უნივერსიტეტი, nana,kharaishvili@yahoo.com
მონიკა არაბოვა - ბიზნესის მართვის ფაკულტეტი, საქართველოს ეროვნული
უნივერსიტეტი, marabova@hotmail.com
ჯემალ თოლორაია - ბიზნესის მართვის ფაკულტეტი, საქართველოს
ეროვნული უნივერსიტეტი, j.toloraia@gmail.com

Nana Kharaishvili - Undergraduate student, Georgian National University
nana,kharaishvili@yahoo.com
Monika Arabova - Undergraduate student, Georgian National University
marabova@hotmail.com
Jemal Toloraia - Undergraduate student, Georgian National University
j.toloraia@gmail.com

აკაკი ხოშტარია. ქართველი ფინანსიტი, მრეწველი, საზოგადო მოღვაწე და ქველმოქმედი. მისი საქმიანობის ძირითად ასპარეზს წარმოადგენდა სამხრეთ კავკასია (განსაკუთრებით ბაქო), თურქეთი და ირანის ჩრდილო რაიონები.

აკაკი ხოშტარია დაიბადა 1873 წელს აბაშის რაიონის სოფელ სუჯუნაში, ტახტის აზნაურის ოჯახში. აკაკის მამა, მეთოდე, მეთო ხოშტარია იყო დადიანების მოურავი, განაგებდა სადადიანოს მეურნეობას. ზოგიერთი ცნობით, მას ევალეზოდა სამეგრელოს საეკლესიო მიწების გამგებლობა და სუჯუნის წმინდა გიორგის ხატის დაცვა

აკაკიმ სასოფლო-სამეურნეო კოლეჯი დაამთავრა სანკტ-პეტერბურგში. რამდენიმე წლის განმავლობაში გაგრაში, პრინც ოლდენბურთან სუპერინტენდანტად მუშაობდა. მან დაგეგმა და მეთვალყურეობას უწევდა ყველა ბულვარისა და ბაღის მოწყობას მთელს შავიზღვისპირეთის ტერიტორიაზე. შემდგომშიც ზრუნავდა ამ ადგილების გამწვანებაზე. მისი უშუალო ხელმძღვანელებთან და დაფინანსებით გაშენდა ახალი ათონის ცენტრალური პარკი, იალტის მთავარი ბაღი, ბათუმის მთავარი ზღვისპირა ბულვარი და მახინჯაურის ბოტანიკური ბაღი.

მებაღე - დეკორატორად 10 წლის მუშაობის შემდეგ აკაკი ხოშტარია შემთხვევითობის წყალობით ჩაება სავაჭრო და სამეწარმეო საქმიანობაში. ერთ-ერთი გადმოცემით ამას ერთმა შემთხვევამ შეუწყო ხელი: ახალგაზრდობაში იგი ფოთში მეგობრობდა მეწვრილმანე ვაჭარ, ვინმე ზოდელავასთან. ერთხელ მათ გადაწყვიტეს სავაჭრო გემით ნავთი წაეღოთ

ოდესაში სარეალიზაციოდ, მაგრამ ტუაფსეში ამოვარდნილმა ქარიშხალმა გემი თურქეთში გაიტან, სადაც ნავთი ოქროს ფასად გაყიდეს. აკაკი ამ შემთხვევამ სამეწარმეო საქმიანობაზე დააფიქრა. იგი თურქეთიდან ბაქოში გაემგზავრა და ნავთობმრეწველ მუსა ნაგიევისგან ნავთობსარეწი დანადგარები, ბათუმში კი სავაჭრო აქციები შეიძინა და მთლიანად ნავთობსამრეწველო საქმიანობაზე გადაერთო.

პირველი მსოფლიო ომის წინა პერიოდში აკაკი ხოშტარიამ ბაქოში ჩამოაყალიბა მსხვილი სამრეწველო კომპანია, რომელიც სამხრეთ კავკასიასა და ირანში წარმართავდა სავაჭრო ოპერაციებს. სანავთობე ამხანაგობა „რუპენტოს“ გარდა აკაკი ხოშტარიამ ბაქოში დააარსა კომერციული ორგანიზაცია – თურქულ-სპარსული „ხოშტარიას ბანკი“, რომლებიც მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებთან აწარმოებდნენ ფინანსურ კომბინაციებს.

აკაკი ხოშტარიას ძირითადი სამეწარმეო ასპარეზი ირანი იყო. იგი საკმაოდ დაახლოებული პირი ხდება სპარსეთის შაჰის კარზე. ასევე, მდიდარ და გავლენიან პირად ითვლებოდა მთელს ირანში. ბერლინში გამომავალი რუს-დემოკრატთა ყოველდღიურ გაზეთ - „რული“-ს ჟურნალისტი, ვინმე ვლადიმერ ნემგინსი, 1924 წელს თავის წერილში აკაკი ხოშტარიას მოიხსენიებს, როგორც *„ირანის უგვირგვინო შაჰს“* და პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისისთვის, როგორც *„საქართველოსა და ირანის მნიშვნელოვანი ნაწილის ფაქტობრივ მფლობელს“*.

ასევე, 1913 წელს აკაკი ხოშტარიამ დადო 99 წლიანი კონტრაქტი ჩრდილოეთ ირანის მიწათმფლობელებთან, დააარსა კომპანია „პერსლესი“, რომლის კაპიტალი შეადგენდა რამდენიმე მილიონ ოქროს რუბლს. ააშენა თავისი საკუთარი საამქროები, ელექტრონით მოქმედი ქარხნები და სპეციალური სარკინიგზო ხაზი - „ტალრუდი“, ხის მორების გადასაზიდად. ეს ირანისთვის პირველი რკინიგზის ხაზი იყო.

1916 წელს ხოშტარიამ მიიღო კონცესიები მიწისქვეშა საკუთრების ექსპლუატაციაზე, რომელიც გულისხმობდა მინერალების, ნავთობისა და სხვა წიაღისეულის მოპოვებას ჩრდილოეთ ირანში აზერბაიჯანის ჩათვლით. მან, ასევე, დადო ხელშეკრულება ბრაიტონ ფ. ფ. ლიჩთან, რომელსაც ლონდონში უნდა დაეარსებინა კომპანია 2 მილიონი ფუნტი სტერლინგის ოდენობის ძირითადი კაპიტალით. მაგრამ, რევოლუციის შემდეგ, საბჭოთა მთავრობამ გააუქმა ყველა ის კონცესიები, რომელიც ირანელების მიერ რუსი ქვეშევრდომებისადმი იყო მიცემული ცარიზმის დროს.

აკაკი ხოშტარიამ დააარსა, აგრეთვე, თეირანის რუსულ-ირანული ბანკი და კომერციული სახლი - „რუპეტი“. 1926 წელს ორივე ორგანიზაცია ხელში ჩაიგდო საბჭოთა მთავრობამ.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი ქონებისა, აკაკის ირანში ჰქონდა საკუთარი რკინიგზა მატარებლებით, მონოპოლია ხე-ტყის, საპნის, ბრინჯის წარმოებაზე, თევზის სარეწები, ვაჭრობდა მატყლით ინგლისელებთან და, რაც მთავარია, იყო ჩრდილოეთ ირანის ნავთობის კონცესიებისა და მთელი ამ ტერიტორიის მიწების კერძო მფლობელი, რომელიც მან შეისყიდა მოჰამედ ალი-შაჰის პირველი მინისტრის, სპასალარის, პროვინცია გილანის მმართველ მოჰამედ ვალი ხანისგან. მის ხელში იყო კასპიისპირა ქალაქ ენზელის ელექტროფიკაცია, სადაც სერიოზულ კონკურენციას უწევდა ინგლისელებსა და ამერიკელებს.

აკაკი ხოშტარიას მიერ დაარსებულმა კომპანიებმა და თურქულ-სპარსულმა „ხოშტარიას ბანკმა“ ურთულესი სავაჭრო კომბინაციებით მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების სავაჭრო წრეები დააინტერესა. მისი პიროვნების როლი სცილდება ჩვეულებრივი ნიჭიერი და წარმატებული მეწარმის მასშტაბებს. ის, საერთოდ, XX საუკუნის პირველი მესამედის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ფიგურად გვევლინება.

აკაკი ხოშტარია საქართველოს ანექსიის შემდეგ ყველანაირად ცდილობდა დახმარებოდა ეკონომიკურად დაუძლურებულ სამშობლოს. სწორედ ამიტომ მას არ უნდოდა ურთიერთობის გამწვავება საბჭოთა რუსეთთან. 20-იანი წლების შიშშილობის დროს კომუნისტების თხოვნით მან დააარსა კომპანია "საბჭოთა კავშირი და ხოშტარია". ის საკუთარი სახსრებით პურს ირანში ყიდულობდა და ბაქოში გზავნიდა, აქედან კი "ხოშტარიას პური" სხვა ქვეყნებში ნაწილდებოდა. საბოლოოდ, კომუნისტებმა შეპირებული თანხა არ გადაურიცხეს და საერთაშორისო მასშტაბის სკანდალის თავიდან ასაცილებლად, მისი დაპატიმრება გადაწყვიტეს. აკაკიმ გაქცევა მოასწრო, რადგან ბაქოში მიიღო ბუდუ მდივნის საიდუმლო დეკემა – წადი, თორემ დაგიჭერენო. ისიც, სასწრაფოდ გემით გაემგზავრა და ასე გადარჩა.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია მისი გამორჩეული ყურადღება და მზრუნველობა მასთან დახმარებისთვის მისული ადამიანების მიმართ, ქველმოქმედება და მეცენატობა. აკაკი ნამდვილ მამობრივ მზრუნველობას უწევდა ქართველ ახალგაზრდობას, ვისაც განათლების მიღების სურვილი ჰქონდა და საამისოდ ეკონომიკური საშუალება არ გააჩნდა. მის პირად

ხარჯზე საზღვარგარეთ სწავლობდნენ ქართველი სტუდენტები, მათგან ბევრი მოგვიანებით ცნობილი მეცნიერი გახდა. მაგ.: სერგი დანელია, მათე მირიანაშვილი, მიხ. საბახტარაშვილი ცნობილი ინჟინრები: ჟორჟიკა კემელავა, კუჭი ალანია, ძმები მელიები და ბევრი სხვ.

მანვე ნიკო ნიკოლაძის ინიციატივითა და საკუთარი ხარჯებით გაიყვანა რკინიგზა ფოთსა და აბაშას შორის. საქართველოში ახლად შექმნილ საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას ბაქოდან გამოუგზავნა რვა ათასი მანეთი. საფრანგეთში შეიძინა ლადო გუდიაშვილისა და ცნობილი კუბისტის, ანდრე ლოტის სურათები და საჩუქრად გადმოუგზავნა საქართველოს ხელოვნების მუზეუმს.

1918 წელს თბილისელმა ქართველობამ სპარსეთში მყოფ აკაკის შეატყობინა, რომ საჯარო აუქციონით უნდა გაყიდულიყო ცნობილი ქართველი კაპიტალისტისა და საზოგადო მოღვაწის დავით - სარაჯიშვილის საცხოვრებელი სახლი სერგეევის (ამჟამად მაჩაბელის) ქუჩაზე და სთხოვა შეეძინა იგი. ეროვნული ინტერესების შესაბამისად ქართველებს სურდათ, რომ აღნიშნული შენობა, რომელიც თავისი ისტორიითა და არქიტექტურული მნიშვნელობით დიდ ფასეულობას წარმოადგენდა, ქართველების ხელშივე დარჩენილიყო. მართლაც, იმავე წელს აკაკი ჩამოვიდა თბილისში და შეისყიდა ეს სახლი. ახალი, ძვირფასი ნივთებით გაწყობილ სასახლეში 1919 წელს მან დიდი ბანკეტი გადაიხადა, სადაც თავი მოუყარა მაშინდელ მოწინავე ქართულ საზოგადოებას. ამ ბანკეტს სასახლის წინ, ქუჩაში იცავდა ქალაქის ჟანდარმერიის უფროსი აპოლონ ურუშაძე.

დავით სარაჯიშვილი. დავით ზაქარიას ძე სარაჯიშვილი დაიბადა 1848 წლის 28 ოქტომბერს თბილისში. დაწყებითი განათლება სახლში მიიღო. ანზანის სწავლისა და სათანადოდ აღზრდის შემდეგ ფრანგი ჰაკეს კერძო პანსიონში მიაბარეს. 1866 წელს თბილისის კლასიკური გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, სწავლა პეტერბურგის უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე განაგრძო, ერთი წლის შემდეგ კი გერმანიაში გაემგზავრა, სადაც ლექციებს ჯერ მიუნხენის, ხოლო შემდეგ ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტებში ისმენდა. 1871 წელს დაამთავრა ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტი და ქიმიისა და ფილოსოფიის დოქტორის ხარისხი მიიღო. 1878 წლამდე ის სოფლის მეურნეობის მეცნიერებებს თეორიულად და პრაქტიკულად ჰოჰენჰაიმში სწავლობდა. 1878 წელს გაემგზავრა საფრანგეთში, სადაც ფუნდამენტურად შეისწავლა

მეღვინეობის ტექნოლოგიის ყველა სახე, განსაკუთრებით ღრმად – კონიაკისა და მაგარი სასმელების დამზადების ტექნოლოგია.

საფრანგეთში ყოფნისას იგი დიდად დაინტერესდა კონიაკის წარმოებით. კონიაკის ტექნოლოგიის თეორიული და პრაქტიკული საკითხების ღრმად ცოდნამ დავით სარაჯიშვილს საფუძველი მისცა გაბედულად გადაედგა ნაბიჯი საქართველოში კონიაკის წარმოების შექმნის გზაზე. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე ხელი მოჰკიდა სპირტისა და არაყის წარმოების ჩამოყალიბებას, რითაც მოამზადა პირობები კონიაკის წარმოების დაწყებისთვის. მაგრამ ყველა ზემოჩამოთვლილი ცდა უშედეგოდ რჩებოდა პრიმიტიულობისა და ტექნიკური ჩამორჩენილობის გამო. აღსანიშნავია, რომ რუსეთის სამრეწველო ბაზარზე ბატონობდა უცხოური, ძირითადად ფრანგული კონიაკი, ამიტომ ადგილობრივი პროდუქცია ვერ უძლებდა საქვეყნოდ ცნობილი კონიაკების კონკურენციას და მათი წარმოება უქმდებოდა.

1888 წლიდან დავით სარაჯიშვილის ქარხანაში მუშაობდა შვეიცარული სპირტსახდელი აპარატი. სარაჯიშვილის ხელმძღვანელობით 1889 წელს ყიზლარში ამუშავდა კონიაკის სპირტსახდელი ქარხანა, სადაც ყოველწლიურად 100-150 ათასი გრადუსი კონიაკის სპირტი იხდებოდა.

შემდეგ მწყობრში ჩადგა მოლდავეთისა და აზერბაიჯანის კონიაკის სპირტსახდელი ქარხნები. ჩამოთვლილი ადგილებიდან მიღებული სპირტები მოჰქონდათ თბილისის ცენტრალურ საწყობში, სადაც დამწიფება-დამკვლელების შემდეგ ამზადებდნენ კონიაკს.

სამარკო კონიაკის დასამზადებლად, სპირტი ძირითადად შემოჰქონდათ საფრანგეთიდან და პროდუქცია გამოდიოდა კავკასიის ნატურალური კონიაკების სახელწოდებით.

უკვე 1895 წლიდან დავით სარაჯიშვილის 1, 2, 3, 4 ვარსკვლავიანი კონიაკები რუსული კონიაკის” სახელწოდებით დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მოსკოვში, პეტერბურგში და რუსეთის იმპერიის სხვა ქალაქებში. სარაჯიშვილის კონიაკი უცხოურზე უფრო იაფი ღირდა. 1898 წელს სარაჯიშვილი თხოვნით მიმართავს დეპარტამენტს - დართონ ნება, რათა რუსეთის იმპერიის ბაზარზე გაეტანა 50-მდე დასახელების ალკოჰოლური სასმელი: კონიაკი, არაყი, რომი და სხვა. სარაჯიშვილს ნება დაერთო, ხოლო სოლომონოვსა და ხუბლაროვს აეკრძალათ თავიანთი პროდუქციის ბაზარზე გატანა დაბალი ხარისხის გამო.

სარაჯიშვილის ფირმისთვის ღვინომასალები შემოჰქონდათ სხვადასხვა რაიონიდან, თბილისში კი მას საკონიაკე სპირტიდან ხდიდნენ, მაგრამ შორი რაიონებიდან ღვინომასალების თბილისში ჩამოტანა არ იყო მომგებიანი, ამიტომ 1895 წელს კონიაკის ქარხანა გადაეცა კონიაკის ცენტრალურ საწყობს თბილისში, სხვადასხვა რაიონში კი მუშაობა დაიწყო ახალმა ქარხნებმა: ერევანში (1894 წ.), ყარაღაჯში (ბესარაბია, 1895წ.), ბარგუმეთსა და გოქჩაში (ბაქოს გუბერნია, 1901 წ.), ტარუმო-ვკაში (თერგის ოლქი, 1908 წ.), ელიზავეტპოლში (1915 წ.), ფრანკეს ყოფილ ქარხანაში.

ზემოაღნიშნული ქარხნები, საკუთარი პროდუქციის გარდა, სპეციალური პირებისა და აგენტების საშუალებით იძენდნენ როგორც ღვინომასალებს, ისე ხარისხოვან საკონიაკე სპირტს კერძო მწარმოებლებისგან. 1891 წელს სარაჯიშვილის ფირმის მიერ გამოშვებული იყო 107 ათასი ბოთლი კონიაკი, 1900 წლისთვის პროდუქციამ 218 200 ბოთლს მიაღწია. ეს ციფრები მეტყველებენ სარაჯიშვილის კონიაკის წარმოების მზარდ ტემპებზე.

სარაჯიშვილის ფირმა უშვებდა არა მარტო კონიაკს, არამედ სხვა ტიპის სპირტიან სასმელებსაც. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კონიაკის ქარხნის გარდა 1889 წელს დავით სარაჯიშვილის ინიციატივით თბილისში მწყობრში ჩადგა ლიქიორის ქარხანა.

სარაჯიშვილის ფირმის პროდუქცია იგზავნებოდა საზღვარგარეთაც: პარიზში, ლონდონში, ბერლინში, ვენაში, ჟენევაში, თავრიზში. კონსტანტინეპოლსა და ევროპისა და აზიის სხვა ქალაქებში, სადაც მაღალ შეფასებას აძლევდნენ ამ ნაწარმს.

სარაჯიშვილის ფირმის პროდუქცია საზღვარგარეთ გაჰქონდათ რუსეთის ცნობილ მეწარმეებს – დეპრეს, არაბაჯს, სმირნოვს, ვოლბრუკსა და სხვ. დავით სარაჯიშვილის ფირმა აერთიანებდა 5 სარექტიფიკაციო, ერთი არყის, ერთი ლიქიორის, 7 კონიაკის ქარხნებს, მრავალრიცხოვან საწყობებს თბილისში, მოსკოვში, პეტერბურგში, კიევში, ვარშავაში, ბაქოში, რიგაში, ვლადიკავკაზში, ოდესაში, ფეოდასიაში, პეტროვსკში, ჩარჯოლუსა და რუსეთის იმპერიის სხვა ქალაქებში.

სარაჯიშვილის ალკოჰოლურმა სასმელებმა დაიმსახურეს 11 მედალი (6 ოქროს, 4 ვერცხლის და ერთი ბრინჯაოსი) და ერთი დიპლომი (ოქროს მედალზე). ეს ჯილდოები კონიაკებსა და ლიქიორებს მიღებული ჰქონდათ ამიერკავკასიის, სრულიად რუსეთისა და მსოფლიო გამოფენებზე

თბილისში, ნიჟნი ნოვგოროდში, ოდესაში, კიევში, პარიზში, პეტერბურგსა და ჩიკაგოში.

1902 წელს სპირტიანი სასმელების წარმოების განვითარებაში დიდი დამსახურებისთვის დავით სარაჯიშვილს მიენიჭა “კომერციის მრჩეველის” წოდება. 1913 წელს სარაჯიშვილის ფირმას მიენიჭა ოფიციალური სახელწოდება: „Поставщик двора его Императорского Величества“.

სავაჭრო ურთიერთობა რუსეთთან რუსეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისა და სამოქალაქო ომის დაწყებასთან ერთად შეწყდა. სარაჯიშვილის ფირმა გაჭირვებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. დაახლოებით 1920 წელს ფირმა “დ. ზ. სარაჯევი” დროებით დაიხურა და მხოლოდ 3-4 წლის შემდეგ, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ განაახლა მუშაობა.

სარაჯიშვილის ქარხნის ბაზაზე შეიქმნა თბილისის კონიაკის ქარხანა, რომელიც დღემდე ითვლება საქართველოში ერთ-ერთ საუკეთესო საწარმოდ. სარაჯიშვილის დიდი დამსახურება ის არის, რომ იგი კონიაკისა და სპირტიანი სასმელების წარმოების წამოწყებაში ხედავდა არა მარტო ეკონომიკურ მოგებასა და მატერიალური დოვლათის დაგროვების წყაროს, არამედ კონიაკის წარმოების დაწყება მას დიდ სამშვილიშვილო და საქვეყნო საქმედ მიაჩნდა.

სარაჯიშვილი ერთ-ერთ უმდიდრეს პიროვნებად ითვლებოდა მთელს კავკასიაში, მაგრამ მას მხოლოდ სიმდიდრის შეძენა არ ხიბლავდა, სიმდიდრე მხოლოდ პირადი ინტერესებისთვის არ მოუხვეჭია. დავითის ცხოვრებას ამშვენებდა სამშობლოს დიდი სიყვარული. იგი უძეო იყო, ამ დიდბუნებოვან ადამიანს ამის გამო თურმე ხშირად უთქვამს: - “რას მიქვია უშვილობა, განა ყველა ბავშვი მომავლის იმედად აღსაზრდელი, ქვეყნის საკეთილდღეოდ განსაწვრთნელი ჩემი შვილები არ არიანო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <http://www.nplg.gov.ge/emigrants/ka/00000552/>
2. <http://www.nplg.gov.ge/dict/index.php/>